

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРИСВЯТИ ЛІКАРЯ МЕДЕЯ АПОЛЛОНУ ПІФІЙСЬКОМУ [Posidippus 2002, 95]

Нова збірка епіграм Посидіппа з Пелли, відкрита у 90-х роках минулого століття [Bastianini, Galazzi 1993, 28–39; Austin 2005, 68]¹, продовжує приносити дослідникам незліченні приємні несподіванки. Витвори цього поета александрійської школи поза своєю лаконічністю залишають широкий простір для різноманітних домислів та інтерпретацій. Не є винятком із цього правила й епіграма № 95 [Posidippus 2002, 95]², що відкриває розділ під назвою “Яматика” (зцілення)³:

οἶος ὁ χάλκεος οὗτος ἐπ' ὀστέα λεπτὸν ἀνέλκων
πνεῦμα μόγι[ς] ζωῆν ὀμματι συλλέγεται,
ἐκ< νούσων ἐσάου τὰδους ὁ τὰ δεινὰ Λιβύς σης
δήγματα φαρμά<σειν ἀσπίδος εὐρόμενος
Μήδειος Λάμπωνος Ὀλύνθιος, ὧι πανάκειαν
τὴν Ἀσκληπιδῶν παῖσαν ἔδωκε πατῆρ'
σοὶ δ', ὦ Πύθι' Ἀπολλων, ἔης γνωρίσματα τέχνης
— λείψανον ἀνθρώπου τόνδ' ἔβητο σκελετόν.

¹ Авторство Посидіппа вже, фактично, не викликає сумнівів у переважної більшості дослідників означеної збірки [Bastianini, Gallazzi 1993, 34–39; Obbink 2005, 97–117; Stephens 2005, 229–248; Fantuzzi 2005, 252; пор. Marquaille 2008, 62]. Стосовно інших думок, висловлених із цього приводу, див. Schroeder 2004, 29–73; Thomas 2004, 259–275; Bravi 2005, 1–7; пор. Stephens 2005, 230 not 5.

² У цьому дослідженні я використовую нумерацію епіграм, прийняту у так званій молодшій редакції Міланського папірису – Austin C., Bastianini G. (ed.). *Posidippi Pellaei quae supersunt omnia.* – Milano, 2002.

³ Оригінальний текст цієї та інших епіграм, згаданих на сторінках даної публікації, я запозичив із матеріалів електронного проекту *Posidippus*, створеного В. Acosta-Hughes та Е. Kosmetatou за участю М. Cuypers та F. Angio – <<http://chs.harvard.edu/wb/1/wo/6ZRkkI7WwRvKZXaJKnu6LM/0.5>>.

*Гляньте на статую, бачите ці передсмертні страждання⁴?
 З тілом за мить розпрощатися має душа.
 Жертва укусу лівійського аспіда ось перед вами.
 Доля така безліч смертних спіткати могла.
 Та олінтянин Медей, син Лампона, знайшов панацею.
 Асклепіадів мистецтво бо ж в батька пізнав.
 Ось же тобі, Аполлоне Пифійський, знаменна присвята –
 Моці⁵, яким справний лікар життя врятував.*

Цікаве відкриття, пов'язане з цією епіграмою, зробив американський дослідник Р. Bing. Йому зі значною долею вірогідності вдалося ідентифікувати постать лікаря Медея з Оленту. Як виявилось, в епіграмі, найімовірніше, йшлося про лікаря, котрий обіймав високі посади, а можливо, навіть був придворним медиком, за часів Птолемея II Філадельфа [Bing 2002, 297–300; пор. idem 2005, 139]⁶. На цей висновок науковця наштовхнули свідчення, що містилися у деяких папірусах, датованих 50-ми роками III століття до Р.Х.⁷ Перш за все, такий собі Медей, син Лампона, протягом 259/258 р. обіймав визначну, як правило, придворну, посаду епонімного жерця Александра і Богів-Адельфів [B.G.U. 1227; P. Petr. 56; P. Chic. Hawara, 6; Bing 2002, 297–300; Laudenbach, Gascou 2003, 194 Not. 1–2]⁸. Роком пізніше в одному з папірусів архіву

⁴ Працюючи над перекладом епіграми, я використовував переклади, зроблені Р. Bing, N. Papalexandrou – <<http://chs.harvard.edu/wa/pageR?t=ArticleWrapper&bdc=12&mn=1781>>, В. Laudenbach [Laudenbach, Gascou 2003, 66–67] і F. Nisetich [Nisetich 2005, 38]. Щиро дякую моему вчителю Віктору Володимировичу Ставнюку (Київ) і моему другу та колезі Юрію Кузьміну (Самара) за допомогу, люб'язно надану мені під час роботи над епіграмою.

⁵ Із приводу використання стародавніми греками слова “skeletonos” у переносному значенні див. Liddell, Scott 1940.

⁶ Останнім часом припущення американського дослідника набуває все більше прихильників – пор. Laudenbach, Gascou 2003, 193–194; Thompson 2005, 279 not. 61; Gutzwiller 2005, 306 not. 52; Stephens 2004, 74, 79, 81–82.

⁷ Оскільки всі події, згадувані у цій роботі, відбулися до Різдва Христового, помітка “до Р.Х.” надалі опускатиметься.

⁸ Про придворний характер інституції епонімного жрецтва царського культу у державі Птолемеїв див., н-д: Peremans, van't Dack 1959, 165–173; пор. Winter 1978, 158; Bingen.

Зенона згадується певний Медей, котрий, між іншим, займається питаннями, пов'язаними з надходженням до птоlemeївської скарбниці *ятрикона* – спеціального податку на оплату лікарських послуг [P.C.Z. 59.036; пор. Bing 2002, 300]⁹. Таким чином, американський дослідник, цілком доречно ототожнивши означеного епонімного жерця, державного посадовця з архіву Зенона та лікаря з відповідної епіграми Посидіппа, дійшов до вищезгаданого висновку.

Проте у зв'язку із зазначеною епіграмою залишилося ще декілька питань, на котрі й досі не знайдено відповіді. Особисто мене понад усе цікавить причина, що підштовхнула Медея до вибору об'єктом своєї присвяти саме Аполлона Піфійського. Звичайно, з точки зору давньогрецької міфологічної традиції цей вибір не був безглуздим. Аполлон як один із найпопулярніших богів еллінського світу був наділений численними функціями. Серед них далеко не останнє місце посідало й цілительство [Див., н-д: Aeschylus 1955, 146–147; Euripides 1902, 901; Callimachus 1953, II, 38–41; Pausanias 1973, I, III, 3; VIII, XXXVIII, 6; XLI, 5; Diodorus 1884, V, 74; Macrobius 1963, I, 17; пор. Кулишова 2001, 54; Chamoux 2002, 170; Завьялова 2009, 72–73, 235, 294, 308–309, 311, 314 прим. 40; 316]. Не був винятком у цьому випадку й культ Аполлона Піфійського, оскільки, на думку стародавніх греків, лікарське мистецтво народилося з віщунства [Див. Diodorus 1884, V, 74; пор. Philostratus 1870, III, 44]. Дуже яскраво це положення ілюструє розповідь Геродота про заснування Кирени. Згідно з нею, майбутній засновник і цар означеного поліса, Батт, мав дефекти дикції. З цією проблемою він звернувся до дельфійського оракула, де Аполлон устами піфії наказав йому заснувати місто у Лівії [Herodotus 1899, IV, 155].

Проте, оскільки цілительство було далеко не основною функцією Аполлона Піфійського, існувало декілька більш традиційних об'єктів для присвят, що мали медичний контекст. Перш за все йдеться про аполлонового сина Асклепія – цілителя й покровителя лікарського мистецтва [Homerus 1936, XVI; Diodorus 1884, IV, 71; V, 74; Ovidius 2001, II, 612F; Apollodorus 1907, III, X, 3–4; Pausanias 1973, II, XXVI–XXVIII; IX, XXXVI, 1; Hyginus

⁹ Стосовно форми і сутності ятрикону див., н-д: Nanetti 1944, 119–126.

1992, II, 14; idem 1892, 202; 274; Philostratus 1870, III, 44; пор. Грейвс 1992, 134–137; Świderkówna 1991, 239–242], якому, до речі, той же Посидіпп присвятив п'ять епіграм із тих семи, що входили до розділу “Яматика” [Posidippus 2002, 96–99; 101]¹⁰. Крім того, не слід забувати, що один із провідних культових центрів зазначеного божества, який знаходився на острові Кос [Пор. Świderkówna 1991, 208–213] – місці народження Філадельфа [Див. Theocritus 1881, XVII, 56–76; Callimachus 1953, IV, 160–190a; Marmor Parium 1923–1958, FGH, 239B, 19; пор. Huss 2001, 177], – разом із самим островом користувався особливою прихильністю й опікою з боку вищезгаданого царя [Theocritus 1881, XVII, 66–70; Vagnall 1976, 103–106; Vraselis 2000, 5; Hoelbl 2001, 98]. Поряд з Асклепієм до об'єктів таких присвят можна також зарахувати Аполлона Дідимського, чий культовий центр був набагато тісніше пов'язаний із цілительством, аніж дельфійська святиня Аполлона Піфійського [Chamoux 2002, 170; пор. Кулишова 2001, 54 прим. 25; Lovette-Guichard 2005, 65–66, 113–114, 119, 129–130].

На мій погляд, причину присвяти, зробленої Аполлону Піфійському причетним до царського оточення Медеем (див. вище), слід шукати у масштабній ідеологічно-пропагандистській кампанії, що велася Філадельфом навколо постаті сина Зевса і Лето. Означена кампанія була обумовлена зовнішньополітичними інтересами Птолемеїв. Однією з основних суперниць александрійських володарів у боротьбі за гегемонію у Східному Середземномор'ї була держава Селевкідів, правителі якої називали Аполлона прародителем і покровителем своєї династії. З огляду на це, Птолемеї, і зокрема Філадельф, намагалися довести безглуздість селевкідівських претензій на походження від сина Лето і продемонструвати наявність особистих тісних зв'язків із цим богом¹¹. Проте не лише Селевкі-

¹⁰ Зрештою, і у епіграмі № 95 поет не забув підкреслити, що Медей повністю опанував мистецтво Асклепіадів [Posidippus 2002, 95, 5–6]. Цікавим також є той факт, що згідно з однією з відомих нам міфграфічних традицій, Асклепій сягнув вершини свого мистецтва внаслідок вбивства ним змії [Huginus 1992, II, 14], тоді, як кар'єрне піднесення сина Лампона, найімовірніше, можна пов'язати з винайденням вищезгаданого засобу від зміїних укусів.

¹¹ Сутність цієї гіпотези я виклав більш детально у низці попередніх публікацій [Зелінський 2007, 44–46; він же 2008.2, 83–94; він же 2008.1, 11–17; він же 2009, 48–57].

ди могли претендувати на виключне благовоління Аполлона. Цей бог також вважався покровителем західної сусідки Єгипту, Кирени [Callimachus 1953, II; Diodorus 1884, IV, 81; пор. Fraser 1972, v. I. 653–656; Świderkówna 1991, 171; Koenen 1993, 56; Selden 1998, 390–391, 393 not. 501, 402; Завьялова 2009, 35, 37], якою у той час правив єдиноутробний брат Птолемея II, Магас – родич Селевкідів і їхній фактичний союзник у боротьбі з Філадельфом під час I Сирійської війни (бл. 275–272/271 pp.) [Justinus 1911, XXVI, 3; Pausanias 1973, I, VII, 1–3; Polyaeus 1899, II, XXVIII, 1–2; Athenaeus 1887, XII, 550b-c; Eusebius 1967, 249c]¹².

Таким чином, присвята лікаря Медея Аполлону Піфійському набуває риси свідомої ідеологічної акції. На мій погляд, з її допомогою син Лампона прагнув підкреслити низку нюансів, вигідних для володаря держави Птолемеїв. Перш за все, сам означений акт присвяти статуї Аполлону Піфійському свідчить про те, що лікар своїм винаходом завдячує саме цьому божеству. Та ж обставина, що саме завдяки натхненню, дарованому Аполлоном, Медей винайшов спосіб рятувати від укусів т.зв. лівійських змій, котрі, у першу чергу, дошкуляли мешканцям елліністичного Єгипту, мала вказувати на те, що піддані Птолемея, а отже – й сам цар, перебувають під виключним покровительством сина Лето.

Хоча цей ідеологічний випад і мав певне опосередковане відношення до Селевкідів, проте головною його ціллю, на мою думку, був Магас Киренський. Не забуваймо, що Кирену було засновано саме завдяки наполегливим вимогам Дельфійського оракула [Herodotus 1899, IV, 155–157; 159; також див. вище], що і стало поштовхом до розвитку в цьому полісі культу Аполлона. Якби ж акція, здійснена сином Лампона, спрямовувалася проти Селевкідів, то, найімовірніше, описана Посідіппом статуя опинилася б у храмі Аполлона Дідимського, чийм символом був якір – знак приналежності Селевка Нікатора та його нащадків до Аполлонового роду [Justinus 1911, XV, 4; пор. OGIS, 227; Diodorus 1884, XIX, 90; Arrianus 1962, 56; див. також Bringmann 1993, 13; Eckstein 2009, 251, 261f not. 29]. Крім того, успішна професійна та придворна

¹² Про хід I Сирійської війни див., н-д: Жигунин 1980, 69–74; Winnicki 1989, 51–57; Hoelbl 2001, 38–40; Huss 2001, 265–271; Grainger 2010, 81–87; пор. Chanotis 2005, XVIII. При цьому, єгипетську кампанію Магаса я розцінюю як невід’ємну складову означеної війни.

кар'єра Медея¹³ могла обумовлюватися тим, що завдяки своєму відкриттю цей лікар спромігся врятувати багатьох птоlemeївських воїнів, котрі постраждали від отрути лівійських змій під час ведення якихось бойових дій проти армії Магаса на західному єгипетському кордоні [Пор. Pausanias 1973, *I, VII, 1–2*; Polyaeus 1899, *II, XXVIII, 2*]¹⁴.

Разом з цим, присвята Медея могла мати ще один цікавий аспект. Аполлон Піфійський як змієборець [Див., н-д: Homerus 1936, *II*; Apollodorus 1907, *I, IV, 1*; Plutarchus 1935.2, *12*]¹⁵ і певною мірою – цілитель (принаймні, з часів Геродота) у грецькому світі усталено ототожнювався з єгипетським Гором [Herodotus 1899, *II, 83; 144; 156*; OGIS, *89*; Diodorus 1884, *I, 13; 17–18; 25*; Strabo 1899, *XVII, I, 42; 45–47*; Plutarchus 1935.1, *12; 54; 61*; пор. Нп. Selden 1998, *389–402*; Gutzwiller 2005, *307*]¹⁶. У свою чергу

---

¹³ Про те, що Медей після (а, найімовірніше, унаслідок) свого відкриття належав до заможних верств населення, свідчить той факт, що статуя, присвячена ним Аполлону, була виконана з досить дорогого матеріалу, й до того ж – мала досить високу художню цінність [пор. Posidiprus 2002, *95, 1–2; 8*].

¹⁴ Певною непрямую вказівкою на хронологічний зв'язок між присвятою Медея та I Сирійською війною може служити та обставина, що особа на ім'я Посидіпп, як правило, ототожнювана з нашим поетом, у 270 році отримала дельфійську проксенію [Fraser 1972, *v. I. 557; v. II. 796 not. 45*; Bing 2005, *139*; пор. Трупаніс 1952, *67–68*; Lloyd-Jones 1964, *157*]. Можливо, формальним приводом для почесей, наданих Посидіппу, стали твори (в тому числі й епіграма № 95), в яких поет оспівував присвяти, що знаходились у дельфійському храмі Аполлона.

¹⁵ Звичайно, можна знайти певні асоціативні зв'язки між піфійським змієборцем і винайденням засобу від зміїних укусів, проте навіть означена обставина не робить Аполлона єдиним можливим об'єктом для нашої присвяти. Згадаймо, що й у міфології Асклепія епізод із вбивством змії також відіграє далеко не останнє місце – див. Прим. 10.

¹⁶ Щодо Гора як цілителя див. P. Ch. Beatty, *VII, V. 1. 55–65; V. 2. Pl. 33–38A*; Берлев, Ходжаш 2004, *116*; а також пор. Diodorus 1884, *I, 25*; Pinch 1994, *27, 29, 31–32, 36, 100–103, 109–110, 134, 140, 144–146*; idem 2002, *147* (користуючись нагодою, щиро дякую моїм друзям і колегам із форуму сайта egyptology.ru – Марині Соколовій, Максиму Панову, Дмитру Сичову та Костянтину за люб'язно надану мені допомогу під час написання цієї примітки). У вищезазначеному контексті певний інтерес також викликає той факт, що деякі дерев'яні статуї Аполлона Піфійського нагадували єгипетські скульптури [Pausanias 1973, *I, XLII, 5*; пор. Diodorus 1884, *I, 98*].

Гор, чії численні іпостасі й персоніфікації за елліністичної доби, як правило, зливалися воєдино [Див., н-д: OGIS, 56; 90; Koenen 1993, 59; Selden 1998, 387–390, 399–402; Pinch 2002, 143–147; Stephens 2003, 56–63], нерозривно пов'язувався з особою правлячого фараона [Пор. Pinch 2002, 143–145; Stephens 2003, 54]¹⁷. Таким чином, на момент медесвої присвяти за ототожненням Аполлон–Гор могла стояти фігура тодішнього царя верхнього і нижнього Єгипту, Птолемея Філадельфа. Виходячи з цього, можна припустити, що наш лікар прагнув не лише підкреслити факт виняткового покровительства Птолемеєм із боку Аполлона, але й натякнути на певне опосередковане ототожнення Філадельфа й сина Лето через постать Гора¹⁸.

І, на завершення, варто ще раз повернутися до постаті самого автора епіграми. На підставі останнього з положень, викладених на цих сторінках, ми можемо піддати сумніву одне з досить поширених нині уявлень щодо характеру творчості Посидіппа. Йдеться про твердження, згідно з яким твори цього поета мали виключно грекоцентричний (або й македоноцентричний) характер [Stephens 2005, 229–248; Thompson 2005, 269–28]. Проте проявлена Посидіппом увага до присвяти сина Лампона, котра мала достатньо відверті єгипетські конотації¹⁹, дає змогу припустити, що поет не був цілковито байдужим до місцевих мотивів. Цей виходець із Пелли, як і олінтянин Медей та багато інших переселенців з еллінізованого світу, не уникнув, бодай опосередкованої, причетності до давньої культури країни Нілу.

ЛІТЕРАТУРА

Берлев О. Д., Ходжаши С. И. Скульптура Древнего Египта в ГМИИ им. А.С. Пушкина. Москва, 2004.

Грейвс Р. Мифы древней Греции: Пер. с англ. Москва, 1992.

¹⁷ Із приводу означеного явища у часи Птолемеїв див. OGIS, 56; 90; Koenen 1993, 71; Selden 1998, 387–388.

¹⁸ Стосовно припущень щодо існування ототожнення Філадельфа і Гора-Аполлона див. Koenen 1993, 83; Selden 1998, 384–405; пор. Weber 1993, 238, 248, 377–388; Hoelbl 2001, 68 *not.* 19, 111; Huss 2001, 225, 227; Stephens 2003, 114–121; Gutzwiller 2005, 291, 307.

¹⁹ Стосовно існування у творчості Посидіппа інших єгипетських мотивів, до речі, також пов'язаних з ототожненням Аполлон–Гор, див. Gutzwiller 2005, 304–307.

Жигунин В. Д. **Международные отношения эллинистических государств в 280–220 гг. до н. э.** Казань, 1980.

Завьялова В. П. **Каллимах и его гимны.** Москва, 2009.

Зелінський А. Л. Антигалатський пасаж з “Гімну до Делоса” Каллімаха і видіння друзів Птолемея Керавна // **Східний Світ.** 2008. № 4.

Зелінський А. Л. Аполлон, Селевк і перші Птолемеї: приклад міфу і контрміфу в елліністичній пропаганді // **XI сходознавчі читання А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції** м. Київ 7–8 червня 2007 р. Київ, 2007.

Зелінський А. Л. Місце так званого пророцтва Аполлона з “Гімну до Делоса” Каллімаха у антиселевкідівській пропаганді Птолемея Філадельфа // **Східний світ.** 2008. № 1.

Зелінський А. Л. Можливе датування “Гімну до Делоса” Каллімаха // **Східний Світ.** 2009. № 1.

Кулишова О. В. **Дельфийский оракул в системе античных межгосударственных отношений (VII–V вв. до н. э.).** Санкт-Петербург, 2001.

Aegyptische Urkunden aus den Koeniglichen (later Staatlichen) Museen zu Berlin, Griechische Urkunden. Berlin, 1896. – B.G.U.

Aeschylus. Agamemnon // **Aeschyli tragoediae** / Ed. G. Murray. Oxford, 1955.

Ambrosius Theodosius Macrobius. Saturnalia // **Ambrosii Theodosii Macrobiani Saturnalia et Commentarii in Somnium Scipionis:** In 2 v. V. 1 / Ed. I. Willis. Lipsiae, 1963.

Apollodorus. **Bibliotheca Mythologica** / Ed. G. Moser. Lipsiae, 1907.

Appianus. Syriaca // **Appiani Historia Romana:** In 2 v. / Ed. P. Viereck et A.G. Roos. Lipsiae, 1962.

Athenaeus. **Deipnosophistae:** Libri XV: In 2 v. / Rec. G. Kaibel. Lipsiae, 1887.

Austin C. Back from the Dead with Posidippus // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Austin C., Bastianini G. (ed.). **Posidippi Pellaei quae supersunt omnia.** Milano, 2002.

Bagnall R. **The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt.** Leiden, 1976.

Bastianini G., Gallazzi C. Sorprese da un involucro di mummia: il poeta ritrovato // **Cariplo, Cassa di Risparmio delle Provincie Lombarde**. V. 121 (1993).

Bing P. Medeios of Olynthos, Son of Lampon, and the Iamatika of Posidippus // **ZPE**. Bd. 140 (2002).

Bing P. The Politics and Poetics of Geography in the Milan Posidippus, Section One: On Stones (AB 1–20) // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Bingen J. Ptolemy I and the Quest for Legitimacy // **Hellenistic Egypt: Monarchy, Society, Economy, Culture** / Ed. R. Bagnall. Berkeley, 2007.

Bravi L. Gli epigrammi di Simonide e il P.Mil. Vogl. VIII 309 // **Posidippo e gli altri. Il poeta, il genere, il contesto culturale e letterario**. Atti dell'incontro di studio (Roma, 14–15 maggio 2004) / ed. M. Di Marco, B. Palumbo & E. Lelli. Pisa & Roma, 2005.

Bringmann K. The King as Benefactor: Some Remarks on Ideal Kingship in the Age of Hellenism // **Images and Ideologies. Self-definition in the Hellenistic World** / ed. A. Bulloch, E. Gruen, A. Long, A. Stewart. Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1993.

Buraselis K. Kos between Hellenism and Rome: Studies on the Political, Institutional and Social History of Kos from Ca. the Middle Second Century B.C. Until Late Antiquity // **TAPhS**. 2000. # 4.

Callimachus. Hymni // **Callimachus**: In 2 v. V. 2 / Ed. R. Pfeiffer. Oxford, 1953.

Chamoux F. **Hellenistic Civilization**: Trans. from. Franc. Oxford, 2002.

Chanotis A. **War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History**. Oxford, 2005.

Diodorus Siculus. **Bibliotheca Historica**: In 4 v. V. 1, 4 / Ed. I. Bekker. Lipsiae, 1884.

Eckstein A. Hellenistic Monarchy in Theory and Practice // **A Companion to Greek and Roman Political Thought** / ed. R. Balot. Oxford, 2009.

Euripides. Andromacha // **Euripidis fabulae**: In 3 v. V. 1 / Ed. G. Murray. Oxford, 1902.

Eusebius. Chronicon // **Eusebi Chroniconum canonum quae supersunt**: In 2 v. / ed. A. Schoene. Berlin, 1967.

Fantuzzi M. Posidippus at Court: The Contribution of the 'ITTTTIKO. of P. Mil. Vogl. VIII 309 to the Ideology of Ptolemaic Kingship // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Flavius Philostratus. Vita Apollonii // **Flavii Philostrati opera:** in 2 v. V. 1 / ed. C. Kayser. Leipzig, 1870.

The Flinders Petrie Papyri: In 3 v. / Ed. J.P. Mahaffy, J.G. Smyly. Dublin, 1891, 1893, 1905. P. Petr.

Fraser P. **Ptolemaic Alexandria:** in II v. Oxford, 1972.

Grainger J. **The Syrian Wars.** Leiden – Boston, 2010.

Gutzwiller K. The Literariness of the Milan Papyrus, or "What Difference a Book?" // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Herodotus. **Historiarum Libri IX** / Ed. H.R. Dietsch, H. Kallenberg. Lipsiae, 1899.

Hieratic papyri in the British Museum: 3d Series. In 2 v. / Chester Beatty gift. London, 1935. P.Ch.Beatty.

Hoelbl G. **A History of the Ptolemaic Empire:** Transl. from Germ. London, New-York, 2001.

Homerus. Hymni // **The Homeric hymns** / ed. T. Allen, W. Halliday, E. Sikes. Oxford, 1936.

Huss W. **Aegypten in hellenistischer Zeit: 332-30 v. Chr.** Muenchen, 2001.

Hyginus. **Fabulae** / Ed. R. Herscher. Lipsiae, 1892.

Hyginus. **Poetica Astronomica** / Ed. G. Vire. Stuttgart, 1992. 176 p.

Justinus M. Junianis. **Pompeius Trogus "Historiae Philippicae"** **Epitome** / Ed. W. Kroll. Lipsiae, 1911.

Koenen L. The Ptolemaic King as a Religious Figure // **Images and Ideologies. Self-definition in the Hellenistic World** / ed. A. Bulloch, E. Gruen, A. Long, A. Stewart. Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1993.

Laudenbach B., Gascou J. **Les epigrammes de Posidippe de Pella (P. Mil. Vogl. VIII 309): critique textuelle, traduction, commentaire, memoire de DEA soutenu sous la direction de B. Laudenbach, J. Gascou.** Strasbourg, 2003.

Liddell H., Scott R. **A Greek-English lexicon** / revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones. with the assistance

of R. McKenzie. Oxford, 1940. <<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3D%2394661>>.

Lloyd-Jones H. The Seal of Posidippus: A PostScript // **JHS**. V. 84 (1964).

Lovette-Guichard C. **Travels and Traversais in the Hellenistic Oracular Temples at Klaros and Didyma.**: Dis... Doct. Phil. New York: Columbia University, 2005.

Marmor Parium // **Die Fragmente der griechischen Historiker**: In 3 Bd. Bd. 2. / Hrsgb. F. Jacoby. Berlin – Leiden, 1923–1958.

Marquaille C. The Foreign Polici of Ptolemy II // **Ptolemy II Philadelphus and his World** / ed. P. McKechnie and Ph. Guillaume. Leiden – Boston, 2008.

Nanetti O. To Iatrikon // **Aegyptus**. V. 24 (1944).

Nisetich F. (trans.) The Poems of Posidippus // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Obbink D. New Old Posidippus and Old New Posidippus: From Occasion to Edition in the Epigrams // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

The Oriental Institute Hawara Papyri: Demotic and Greek texts from an Egyptian Family Archive in the Fayum (fourth to third century B.C.) / Ed. G. Hughes, R. Jasnow. Chicago, 1997. P. Chic.Hawara.

Orientis Graeci Inscriptiones Selectae. Supplementum Sylloges inscriptionum graecorum: In 2 v. / Ed. G. Dittenberger. Lipsiae, 1903–1905. OGIS.

Ovidius P. Naso. **Metamorphoses** / Ed. W. S. Anderson. Monachii – Lipsiae, 2001.

Pausanias. **Graeciae descriptio**: In 3 v. / Ed. M. H. Rocha-Pereira. Lipsiae, 1973.

Peremans W., Dack E., van 't. Notes sur quelques Pretres Eponymes d' Egypte Ptolemaïque // **Historia**. Bd. 8 (1959).

Pinch G. **Handbook of Egyptian Mythology**. Santa Barbara – Denver – Oxford, 2002.

Pinch G. **Magic in ancient Egypt**. London, 1994.

Plutarchus. De Iside et Osiride // **Plutarchi moralia**: In 7 v. V. 2 / Ed. J. W. Sieveking. Leipzig, 1935.

Plutarchus. Quaestiones Romae et Graecae // **Plutarchi moralia**: In 7 v. V. 2 / Ed. J. B. Titchiner. Leipzig, 1935.

Polyaenus. **Strategmata** / Rec. C. Schubert. Lipsiae, 1899.

Schroeder S. Skeptische Ueberlegungen zum Mailander Epigrammpapyrus (P. Mil. Vogl. VIII 309) // **ZPE**. Bd. 148 (2004).

Selden D. Alibis // **CIAnt**. 1998. # 2.

Stephens S. Battle of the Books // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Stephens S. Posidippus' Poetry Book: Where Macedon Meets Egypt // **Alexandria between Egypt and Greece** / ed. V. Harris, G. Ruffini. Leiden – Boston, 2004.

Stephens S. **Seeing Double. Intercultural Poetics in Ptolemaic Alexandria**. Berkeley – Los Angeles – London, 2003.

Strabo. **Rerum Geographicorum. Libri 17** / Ed. G. Spiro, H. Waldman. Halle, 1899.

Świderkówna A. **Bogowie zesli z Olimpu. Bóstwo i Mit w greckiej Literaturze Świata hellenistycznego**. Warszawa, 1991.

Theocritus. **Idyllia** / Ed. A. Fritzsche et E. Hiller. – Lipsiae, 1881.

Thomas R. “Drowned in the tide”. The Nauagika and some “problems” in Augustan poetry // **Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P.Mil.Vogl. VIII 309)** / Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. Washington, DC, 2004.

Thompson D. Posidippus, Poet of the Ptolemies // **The new Posidippus: a Hellenistic poetry book** / ed. K. Gutzwiller. Oxford, 2005.

Trypanis C. Posidippus and Delphi // **CR**. 1952. # 2.

Weber G. **Dichtung und hoefische Gesellschaft. Die Rezeption von Zeitgeschichte am Hof der ersten drei Ptolemaeer**. Stuttgart, 1993.

Winnicki J.-K. **Operacje wojskowe Ptolemeuszów w Syrii**. Warszawa, 1989.

Winter E. Der Herrscherkult in den Aegyptischen Ptolemaeer Tempeln // **Das Ptolemaeische Aegypten, Akten des internationalen Symposions 27.–29. September 1976 in Berlin** / Hrsgb. H. Maehler, V. Strocka, Ph. von Zabern. Mainz am Rhein, 1978.

Zenon Papyri: In 5 v. / Ed. C.C. Edgar; Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire, Société Fohad 1 de Papyrologie > Le Caire, 1926–1937. P.C.Z.